

อภิปรายผลการวิจัย

บทนี้จะกล่าวถึงสาระสำคัญของผลการวิจัย การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

สรุปผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ

1.1 เพื่อศึกษาการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมของครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชตามทัศนะของครูและผู้บริหาร ใน 3 ด้าน คือ

1.1.1 ด้านการปฏิบัติงาน

1.1.2 ด้านการปฏิบัติตน

1.1.3 ด้านการปฏิบัติต่อบุคคลอื่น

1.2 เพื่อรวบรวมความคิดเห็นของครูและผู้บริหารที่มีต่อการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมของครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราช

2. วิธีดำเนินการวิจัย

2.1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยนี้ เป็นครูและผู้บริหาร สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครศรีธรรมราช จำแนกเป็นครู 383 คน ผู้บริหาร 266 คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 649 คน

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ตอน ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพในการปฏิบัติงานของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมของครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชตามทัศนะของครูและผู้บริหาร ในการสร้างเครื่องมือผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จแล้วไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน พิจารณาเพื่อหาความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง (Construct Validity) แล้วนำมาปรับปรุงและเลือกใช้ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

จากนั้นนำแบบสอบถามไปทดลองใช้เพื่อหาคุณภาพ โดยทดลองใช้กับครูและผู้บริหารที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 50 คน หาค่าความเชื่อมั่นตามวิธีของครอนบัค (Cronbach) โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟา (α -Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นรวมทั้งฉบับ = .92 เมื่อแยกเป็นรายด้านได้ค่าความเชื่อมั่น ดังนี้ ด้านการปฏิบัติงาน = .87 ด้านการปฏิบัติตน = .77 ด้านการปฏิบัติต่อบุคคลอื่น = .86 ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามปลายเปิดสำหรับรวบรวมความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมของครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยศึกษาเกี่ยวกับปัญหาและสาเหตุในการปฏิบัติทางจริยธรรมของครู

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้จัดส่งแบบสอบถามผ่านทางสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ/กิ่งอำเภอ ถึงครูและผู้บริหารในจังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 649 ฉบับ เพื่อขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามและรวบรวมส่งกลับคืน จากแบบสอบถามที่ส่งไปทั้งหมดปรากฏว่า ได้รับแบบสอบถามกลับคืน จำนวน 622 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 95.84 ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจความถูกต้องสมบูรณ์ของแบบสอบถาม เพื่อเลือกเอาเฉพาะฉบับที่สมบูรณ์ ปรากฏว่าเป็นแบบสอบถามที่สมบูรณ์ทุกฉบับ

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

2.4.1 ตอนที่ 1 สถานภาพในการปฏิบัติงานของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาจำนวนและค่าร้อยละ

2.4.2 ตอนที่ 2 การปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมของครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชตามทัศนะของครูและผู้บริหาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยหา ค่าความถี่และค่าร้อยละ เป็นรายชื่อ รายด้านและภาพรวม

2.4.3 ตอนที่ 3 การปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมของครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชตามทัศนะของครูและผู้บริหาร จากแบบสอบถามปลายเปิดโดยหาค่าความถี่

8. ผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมของครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชตามทัศนะของครูและผู้บริหาร มีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้

3.1 ครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมตามทัศนะของครูและผู้บริหาร โดยภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับที่ เป็นแบบอย่าง ร้อยละ 72.32 โดยมีการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรม ด้านการปฏิบัติต่อบุคคลอื่นมีค่าร้อยละสูงสุด

(ร้อยละ 83.43) รองลงมาคือ ด้านการปฏิบัติตน (ร้อยละ 69.50) และด้านการปฏิบัติงาน (ร้อยละ 68.87) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อในแต่ละด้านพบว่า

3.1.1 ด้านการปฏิบัติงาน ครูประถมศึกษามีการปฏิบัติทางจริยธรรมเป็นแบบอย่างสูงที่สุดในข้อ การดูแลสุขภาพและความปลอดภัยของนักเรียน (ร้อยละ 85.69) รองลงมาคือ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ให้เกิดผลดีและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม (ร้อยละ 83.28) และรักษาความสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (ร้อยละ 81.67) ตามลำดับ ส่วนการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างต่ำที่สุด คือ การใช้สื่อประกอบการเรียนการสอน (ร้อยละ 46.95) รองลำดับต่ำสุดคือ หมั่นสอนซ่อมเสริมให้แก่ศิษย์ (ร้อยละ 51.77) และเผยแพร่ความรู้ใหม่ ๆ แก่นักเรียน เพื่อนครูและชุมชนอยู่เสมอ (ร้อยละ 52.09) ตามลำดับ

3.1.2 ด้านการปฏิบัติตน ครูประถมศึกษามีการปฏิบัติทางจริยธรรมเป็นแบบอย่างสูงที่สุดในข้อ แต่งกายสุภาพ เรียบร้อยเหมาะสม (ค่าร้อยละ 92.28) รองลงมาคือ มีกิจยามารยาทเรียบร้อย (ร้อยละ 89.23) และปฏิบัติตามระเบียบของทางราชการและสถานศึกษา (ร้อยละ 89.07) ตามลำดับ ส่วนการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างต่ำที่สุด คือ ไม่เป็นหนี้เป็นสิน (ร้อยละ 26.53) รองลำดับต่ำสุดคือ มีการเก็บออมทรัพย์เพื่อความมั่นคงของฐานะ (ร้อยละ 55.63) และอดทน อดกลั้นต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ (ร้อยละ 57.55) ตามลำดับ

3.1.3 ด้านการปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ครูประถมศึกษามีการปฏิบัติทางจริยธรรมเป็นแบบอย่างสูงที่สุดในข้อ เป็นกันเองและเป็นพี่พี่ของนักเรียน (ร้อยละ 90.67) รองลงมาคือ ยอมรับและปฏิบัติตามความคิดเห็นของส่วนรวม (ร้อยละ 85.53) และตัดสินใจปัญหาของผู้เรียนด้วยความเป็นธรรม (84.73) ตามลำดับ ส่วนการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างต่ำที่สุด คือ ปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงานทุกคนอย่างเสมอภาค (ร้อยละ 78.13) รองลำดับต่ำสุดคือ รับฟังความคิดเห็นและข้อโต้แย้งของผู้อื่น (ร้อยละ 78.46) และยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น (ร้อยละ 80.55) ตามลำดับ

3.2 ครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมตามทัศนะของครูโดยภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับ เป็นแบบอย่าง ร้อยละ 69.83 ไม่เป็นแบบอย่าง ร้อยละ 15.62 ไม่แน่ใจ ร้อยละ 14.55 โดยมีการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรม ด้านการปฏิบัติต่อบุคคลอื่นมีค่าร้อยละสูงที่สุด (ร้อยละ 80.04) รองลงมาคือ ด้านการปฏิบัติงาน (ร้อยละ 67.57) และด้านการปฏิบัติตน (ร้อยละ 65.66) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อในแต่ละด้านพบว่า

3.2.1 ด้านการปฏิบัติงาน ครูประถมศึกษาที่มีการปฏิบัติทางจริยธรรมเป็นแบบอย่างสูงที่สุดในข้อ การดูแลสุขภาพและความปลอดภัยของนักเรียน (ร้อยละ 84.57) รองลงมาคือ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ให้เกิดผลดีและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม (ร้อยละ 82.37) และรักษาความสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (ร้อยละ 80.99) ตามลำดับ ส่วนการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างต่ำที่สุด คือ การใช้สื่อประกอบการเรียนการสอน (ร้อยละ 46.83) รองลำดับต่ำสุดคือ หมั่นสอนซ่อมเสริมให้แก่ศิษย์ (ร้อยละ 48.76) และเผยแพร่ความรู้ใหม่ ๆ แก่นักเรียน เพื่อนครูและชุมชนอยู่เสมอ (ร้อยละ 52.07) ตามลำดับ

3.2.2 ด้านการปฏิบัติตน ครูประถมศึกษาที่มีการปฏิบัติทางจริยธรรมเป็นแบบอย่างสูงที่สุดในข้อ แต่งกายสุภาพ เรียบร้อยเหมาะสม (ร้อยละ 90.36) รองลงมาคือ มีกิริยามารยาทเรียบร้อย (ร้อยละ 87.60) และปฏิบัติตามระเบียบของทางราชการและสถานศึกษา (ร้อยละ 87.60) ตามลำดับ ส่วนการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างต่ำที่สุด คือ ไม่เป็นหนี้เป็นสิน (ร้อยละ 24.24) รองลำดับต่ำสุดคือ ออกทน ออกกลั้นต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ (ร้อยละ 49.59) และมีอารมณ์มั่นคง (ร้อยละ 52.89) ตามลำดับ

3.2.3 ด้านการปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ครูประถมศึกษาที่มีการปฏิบัติทางจริยธรรมเป็นแบบอย่างสูงที่สุดในข้อ เป็นกันเองและเป็นที่พักของนักเรียน (ร้อยละ 87.05) รองลงมาคือ ยอมรับและปฏิบัติตามความคิดเห็นของส่วนรวม (ร้อยละ 83.20) และปฏิบัติต่อนักเรียนทุกคนอย่างเสมอภาค (ร้อยละ 82.09) ตามลำดับ ส่วนการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างต่ำที่สุด คือ รับฟังความคิดเห็นและข้อโต้แย้งของผู้อื่น (ร้อยละ 73.83) รองลำดับต่ำสุดคือ ปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงานทุกคนอย่างเสมอภาค (ร้อยละ 74.38) และยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น (ร้อยละ 77.96) ตามลำดับ

3.3 ครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมตามทัศนะของผู้บริหาร โดยภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับที่ เป็นแบบอย่าง ร้อยละ 75.81 ไม่เป็นแบบอย่าง ร้อยละ 14.68 ไม่แน่ใจ ร้อยละ 9.51 โดยมีการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรม ด้านการปฏิบัติต่อบุคคลอื่นมีค่าร้อยละสูงที่สุด (ร้อยละ 88.17) รองลงมาคือ ด้านการปฏิบัติตน (ร้อยละ 74.88) และด้านการปฏิบัติงาน (ร้อยละ 70.69) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อในแต่ละด้านพบว่า

3.3.1 ด้านการปฏิบัติงาน ครูประถมศึกษาที่มีการปฏิบัติทางจริยธรรมเป็นแบบอย่างสูงที่สุดในข้อ การดูแลสุขภาพและความปลอดภัยของนักเรียน (ร้อยละ 87.26) รองลงมาคือ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ให้เกิดผลดีและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม (ร้อยละ 84.56) และรักษาความสามัคคีและ

ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (ร้อยละ 82.62) ตามลำดับ ส่วนการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างต่ำที่สุด คือ การใช้สื่อประกอบการเรียนการสอน (ร้อยละ 47.10) รองลำดับต่ำสุดคือ เผยแพร่ความรู้ใหม่ ๆ แก่นักเรียน เพื่อนครูและชุมชนอยู่เสมอ (ร้อยละ 52.12) และเตรียมการสอนล่วงหน้าอย่างสม่ำเสมอ (ร้อยละ 53.67) ตามลำดับ

3.3.2 ด้านการปฏิบัติตน ครูประถมศึกษามีการปฏิบัติทางจริยธรรมเป็นแบบอย่างสูงที่สุดในข้อ แต่งกายสุภาพ เรียบร้อยเหมาะสม (ค่าร้อยละ 94.98) รองลงมาคือ ละเว้นการกระทำผิดเรื่องชู้สาว (ร้อยละ 91.89) และมีกิริยามารยาทเรียบร้อย (ร้อยละ 91.51) ตามลำดับ ส่วนการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างต่ำที่สุด คือ ไม่เป็นหนี้เป็นสิน (ร้อยละ 29.73) รองลำดับต่ำสุดคือ มีการเก็บออมทรัพย์เพื่อความมั่นคงของฐานะ (ร้อยละ 56.72) และไม่ใช่จ่ายพุ่มเพื่อยกฐานะของตน (ร้อยละ 67.18) ตามลำดับ

3.3.3 ด้านการปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ครูประถมศึกษามีการปฏิบัติทางจริยธรรมเป็นแบบอย่างสูงที่สุดในข้อ เป็นกันเองและเป็นที่พักของนักเรียน (ร้อยละ 95.75) รองลงมาคือ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น (ร้อยละ 89.96) และเปิดโอกาสให้ผู้อื่นแสดงความคิดเห็น (ร้อยละ 89.19) ตามลำดับ ส่วนการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างต่ำที่สุด คือ ปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงานทุกคนอย่างเสมอภาค (ร้อยละ 83.40) รองลำดับต่ำสุดคือ ยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น (ร้อยละ 84.17) และรับฟังความคิดเห็นและข้อโต้แย้งของผู้อื่น (ร้อยละ 84.94) ตามลำดับ

3.4 ผลการรวบรวมความคิดเห็นของครูและผู้บริหารที่มีต่อการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมของครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยสรุป ครูและผู้บริหารมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันว่า ปัญหาของครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชที่มีต่อการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรม ในข้อ เป็นหนี้เป็นสิน มีความถี่มากที่สุด รองลงมาคือ ขาดความรักความศรัทธาในอาชีพ และภาระงานนอกเหนือหน้าที่งานสอนมีมาก ตามลำดับ

การอภิปรายผล

ด้วยผลจากการวิจัยพบว่า ทักษะของครูและผู้บริหารที่มีต่อการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมของครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีความสอดคล้องกัน ผู้วิจัยจึงอภิปรายผลการวิจัยตามทักษะของครูและผู้บริหารร่วมกัน โดยจะอภิปรายในภาพรวม รายด้าน และจำแนกเป็นรายข้อย่อยในแต่ละด้าน ตามประเด็นที่ค้นพบและน่าสนใจ ดังต่อไปนี้

การปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมของครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราช ตามทัศนะของครูและผู้บริหาร โดยภาพรวม รายด้าน และจำแนกเป็นรายชื่อในแต่ละด้าน

1. การปฏิบัติทางจริยธรรมของครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชโดยภาพรวม

ครูและผู้บริหาร มีความคิดเห็นว่า ครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีการปฏิบัติทางจริยธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับเป็นแบบอย่าง ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุรพันธ์ สืบพิก (2533 : บทคัดย่อ) ที่พบว่าครูประถมศึกษาส่วนใหญ่ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชุมชนและสังคม และผลการวิจัยของ บรรจง สลึงศ์ (2534 : 28) พบว่า ครูประถมศึกษาปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างแก่นักเรียนอยู่ในระดับมาก และผลการวิจัยของ เฉลียว บุรีภักดี และคณะ (2520 : 126) พบว่า บทบาทที่สำคัญของครูประการหนึ่งคือ การประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน ซึ่งการประพฤติปฏิบัติตนของครูนั้น ครูต้องวางตัวให้เหมาะสมกับความเป็นครูเพื่อเป็นตัวอย่งนำศิษย์ให้ปฏิบัติตาม ข้อใดที่ครูสั่งสอนห้ามปราม สั่งสอนศิษย์ว่าเป็นของไม่ดีไม่ควรทำ ครูเองก็จะต้องไม่ทำอย่างนั้นเป็นอันขาด ทั้งนี้เพราะครูเป็นผู้นำ ครูจึงต้องทำให้เกิดการกระทำที่ถูกต้อง ทั้งในฝ่ายวัตถุ และในฝ่ายจิตใจแก่ศิษย์ (พุทธทาสภิกขุ, 2530 : 13) การเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านบุคลิกลักษณะทางกายภาพ คุณธรรม จรรยาบรรณ เพื่อที่จะเป็นต้นแบบหรือตัวอย่างแก่ผู้อื่นได้ จึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของการเป็นครู ผลจากการวิจัย การปฏิบัติทางจริยธรรมของครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชโดยภาพรวมอยู่ในระดับ เป็นแบบอย่าง นำมีสาเหตุมาจากความคาดหวัง และความต้องการของสังคมที่มีต่อผู้ประกอบอาชีพครูว่าครูควรประพฤติตนให้เป็นแบบอย่างแก่ศิษย์และบุคคลทั่วไปในทุก ๆ ด้าน จากความคาดหวังและความต้องการของสังคมจึงส่งผลต่อสถาบันที่ผลิตครู และหน่วยงานที่ใช้ครู กล่าวคือ สถาบันที่ผลิตครูก็มีหลักสูตรที่ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของความเป็นครูแก่นักศึกษา หน่วยงานที่ใช้ครูก็มีกฎเกณฑ์ และระเบียบต่าง ๆ ให้ครูได้ยึดถือปฏิบัติ จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นน่าจะมีส่วนสำคัญที่ส่งผลให้ครูมีการปฏิบัติทางจริยธรรมในระดับที่เป็นแบบอย่าง

2. การปฏิบัติทางจริยธรรมของครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชเมื่อจำแนกเป็นรายด้าน

ด้านการปฏิบัติต่อบุคคลอื่นมีร้อยละสูงสุด (ร้อยละ 83.43) รองลงมาคือ ด้านการปฏิบัติตน (ร้อยละ 69.50) และด้านการปฏิบัติงาน (ร้อยละ 68.87) ตามลำดับ

2.1 ด้านการปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ครูและผู้บริหารมีความคิดเห็นว่า ครูประถมศึกษาในจังหวัด นครศรีธรรมราชมีการปฏิบัติทางจริยธรรม ด้านการปฏิบัติต่อบุคคลอื่นของครูมีค่าร้อยละสูงสุด (ร้อยละ 83.43) สาเหตุอาจเนื่องมาจาก พื้นฐานทางวัฒนธรรมของสังคมไทยที่มีลักษณะสังคมแบบ มีน้ำใจ จึงส่งผลต่อการประพฤติปฏิบัติของครูให้เป็นผู้ที่มีน้ำใจและให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่นักเรียน เพื่อนครู และบุคคลทั่วไปอย่างสม่ำเสมอ และการปฏิบัติตามจรรยาบรรณของครูก็นำเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่มีส่วนสำคัญและส่งผลให้การปฏิบัติต่อบุคคลอื่นของครูให้มามีค่าร้อยละสูงสุด

2.2 ด้านการปฏิบัติตน ครูและผู้บริหารมีความคิดเห็นว่า ครูประถมศึกษาในจังหวัด นครศรีธรรมราชมีการปฏิบัติอยู่ในระดับที่เป็นแบบอย่าง (ร้อยละ 69.50) เป็นลำดับที่สองรองจาก ด้านการปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การเป็นแบบอย่างทางจริยธรรมบางประการใน ด้านการปฏิบัติตนของครู โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการไม่เป็นหนี้เป็นสิน และการเก็บออมทรัพย์ มีค่าร้อยละอยู่ในระดับต่ำ ซึ่งผู้ที่เป็นครูควรเป็นผู้ที่มีความมั่งคั่งดี เลี้ยงชีพแต่พอดี รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย หารายได้เหนือรายจ่าย และมีการประหยัดเก็บไว้ (พระเทพเวที, 2534 : 37) นอกจากนี้การปฏิบัติเรื่องความอดทน อดกลั้น และการละเว้นอบายมุข เกี่ยวกับการพนันและสิ่งเสพติดน่าเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ส่งผลให้การปฏิบัติที่เป็นแบบทาง จริยธรรมด้านการปฏิบัติตนของครูให้มามีค่าร้อยละต่ำกว่าด้านการปฏิบัติต่อบุคคลอื่น

2.3 ด้านการปฏิบัติงาน ครูและผู้บริหารมีความคิดเห็นว่า ครูประถมศึกษาในจังหวัด นครศรีธรรมราชมีการปฏิบัติอยู่ในระดับที่เป็นแบบอย่าง (ร้อยละ 68.87) เป็นลำดับที่สามรองจาก ด้านการปฏิบัติต่อบุคคลอื่น และด้านการปฏิบัติตน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า งานนอกเหนือจากหน้าที่ งานสอนของครูมีมาก เช่น งานพัสดุ งานการเงิน งานธุรการ งานอาคารสถานที่ งานวิชาการ งาน กิจการนักเรียน และงานสัมพันธ์ชุมชน เป็นต้น ทำให้ครูไม่สามารถปฏิบัติงานที่รับผิดชอบ โดยเฉพาะงานสอนได้เต็มที่ นอกจากนี้ปัญหาเกี่ยวกับความรัก ความศรัทธาในอาชีพของครูน่าเป็นอีก เหตุผลหนึ่งที่ส่งผลให้การปฏิบัติที่เป็นแบบทางจริยธรรมด้านการปฏิบัติงาน ของครูมีการปฏิบัติอยู่ในระดับที่เป็นแบบอย่างต่ำกว่าด้านการปฏิบัติต่อบุคคลอื่น และด้านการปฏิบัติตน

3. การปฏิบัติทางจริยธรรมของครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชเมื่อจำแนกเป็นรายข้อ ในแต่ละด้าน

3.1 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อในด้านการปฏิบัติงาน พบประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

ครูและผู้บริหาร ร้อยละ 85.69 ซึ่งเป็นคำร้อยละอันดับสูงสุด มีความคิดเห็นว่า ครู ประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรม ในข้อ คุณแล สุขภาพอนามัยและความปลอดภัยของนักเรียนอยู่เสมอ สอดคล้องกับ อุไร เหล่าธรรมยิ่งยง (2536 : 65) และ พรศรี พานิชวงศ์ (2531 : 58) ซึ่งวิจัยพบว่า ครูดูแลเอาใจใส่ช่วยเหลือศิษย์ทุกคนอยู่ใน ระดับมาก และ บันลือ พดกษวัน (2519 : 78) กล่าวถึงการดูแลสุขภาพอนามัยและความปลอดภัย ของนักเรียนไว้ว่า ครูควรคอยดูแลเอาใจใส่อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก ๆ เพราะจะทำให้เด็กรู้สึกภูมิใจพอใจ และมีความสุข และ พงศ์ศักดิ์ รัตนวงศ์ (2534 : 18) กล่าวว่า การสังเกตและการตรวจสอบสุขภาพ นักเรียนเป็นประจำทุกวันเป็นภารกิจประการหนึ่งของครูประจำชั้นที่มีคุณภาพ สาเหตุที่การปฏิบัติ ที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมในข้อคุณแลสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยของนักเรียนอยู่เสมอมีค่า ร้อยละสูงที่สุดอาจเป็นเพราะว่า ในโรงเรียนประถมศึกษามีการตรวจสอบสุขภาพอนามัยของนักเรียน เป็นประจำทุกวัน อีกทั้งมีโครงการต่าง ๆ เป็นปัจจัยสนับสนุน เช่น โครงการอนามัยโรงเรียน โครงการอาหารกลางวัน โครงการเผื่อระวังทันตสุขภาพ โครงการอาหารเสริมนม เป็นต้น

ครูและผู้บริหาร ร้อยละ 83.28 ซึ่งเป็นคำร้อยละรองจากอันดับสูงสุด มีความคิดเห็นว่า ครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมในข้อ ตั้งใจ ปฏิบัติหน้าที่ให้เกิดผลดีและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ทั้งนี้ นำมาจากผู้ที่ เป็นครู ได้ปฏิบัติตาม พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2535 ที่นำมาใช้กับข้าราชการครู โดยอนุโลม ดังในหมวดว ดที่ 5 มาตรา 83 บัญญัติไว้ว่า ข้าราชการพลเรือนสามัญต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ราชการให้เกิดผลดี หรือความก้าวหน้าแก่ราชการ นอกจากนั้นตามระเบียบครูสภา ว่าด้วยจรรยาบรรณและวินัยตาม ระเบียบประเพณีของครู พ.ศ. 2526 ข้อ 4.3 กำหนดไว้ว่า ครูต้องตั้งใจสอนศิษย์ และปฏิบัติหน้าที่ ของตนให้เกิดผลดีด้วยความเอาใจใส่ อุทิศเวลาของตนให้แก่ศิษย์ จะละทิ้งหรือทอดทิ้งการงานมิได้ จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นน่าจะมีส่วนสำคัญที่ส่งผลต่อการปฏิบัติทางจริยธรรมในข้อ ตั้งใจปฏิบัติ หน้าที่ให้เกิดผลดีและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมของครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราช

ครูและผู้บริหาร ร้อยละ 81.67 ซึ่งเป็นคำร้อยละอันดับสามรองจากอันดับสูงสุด มีความ คิดเห็นว่า ครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรม ใน ข้อ รักษาความสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เพราะว่าผู้ที่ เป็นครูต้องมีระเบียบวินัย และ ถือปฏิบัติตามจรรยาบรรณและวินัยตามระเบียบประเพณีของครู พ.ศ. 2526 ดังในข้อ 4.10 กำหนดว่า ผู้ที่เป็นครูต้องรักษาความสามัคคีระหว่างครูและช่วยเหลือกันในหน้าที่การงาน และตาม พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2535 ที่นำมาใช้กับข้าราชการครู โดยอนุโลม ดังในหมวด

ที่ 5 มาตรา 93 บัญญัติไว้ว่า ข้าราชการพลเรือนสามัญต้อง สุภาพเรียบร้อย รักษาความสามัคคี และ ไม่กระทำการอย่างใดที่เป็นการกั่นแก้งกันและต้องช่วยเหลือกันในการปฏิบัติราชการ ระหว่าง ข้าราชการด้วยกันและผู้ร่วมปฏิบัติราชการ จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นน่าจะมีส่วนสำคัญที่ส่งผลต่อ การปฏิบัติทางจริยธรรมในข้อ รักษาความสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกันของครูประถมศึกษา ในจังหวัดนครศรีธรรมราช

ครูและผู้บริหาร ร้อยละ 46.95 ซึ่งเป็นค่าร้อยละอันดับต่ำสุด มีความคิดเห็นว่า ครู ประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมในข้อ ใช้สื่อ ประกอบการเรียนการสอน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุภาพค์ จันทวานิช และคณะ (2531 : 70) พบว่า ครูใช้อุปกรณ์ประกอบการสอนน้อย สาเหตุที่ครูใช้สื่อประกอบการเรียนการสอนอยู่ใน ระดับเป็นแบบอย่างต่ำที่สุด อาจเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ เช่น โรงเรียนไม่มีสื่อที่ครู ต้องการจะใช้ สื่อที่มีอยู่ไม่มีคุณภาพเพียงพอ ขาดงบประมาณในการจัดซื้อการผลิต ครูไม่มีเวลา ผลิตเพราะมีภาระงานมาก ครูไม่ได้เตรียมการสอนล่วงหน้าจึงไม่รู้ว่าจะต้องเตรียมสื่ออะไรบ้าง ดังที่ พล แสงสว่าง (2537 : 63) ได้สรุปปัญหาในการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ซึ่งรวมถึงการผลิต ปรับปรุงคัดแปลง การใช้ และการจัดหาไว้ 3 ด้าน คือ ด้านบุคลากร เช่น ไม่มีความรู้ความเข้าใจ ขาดทักษะ นำไปใช้ไม่สอดคล้องกับเนื้อหาและจุดประสงค์ มีภาระงานมากจนไม่มีเวลาผลิต ด้าน งบประมาณ เช่น งบในการจัดหาไม่เพียงพอ งบในการผลิตไม่เพียงพอ สื่อที่จัดหาด้วยงบไม่ตรงกับ ความต้องการ ด้านการจัดเก็บ เช่น ขาดระบบการจัดเก็บที่เหมาะสม ขาดการบำรุงรักษา นอกจากนี้ สุภาพค์ จันทวานิช และคณะ (2531 : 70) ได้เสนอถึงการใช้อุปกรณ์การสอนของครูว่า การใช้ อุปกรณ์การสอนของครูจะเกิดขึ้นได้เมื่อครูได้เตรียมการสอนล่วงหน้า อย่างน้อยก็ต้องเตรียมในใจ จึงจะวางแผนได้ว่าจะใช้อุปกรณ์ใด และจะใช้อย่างไร จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นน่าจะเป็นสาเหตุที่ สำคัญที่ส่งผลให้การใช้สื่อประกอบการเรียนการสอนของครูมีค่าร้อยละต่ำที่สุด

ครูและผู้บริหาร ร้อยละ 51.77 ซึ่งเป็นค่าร้อยละรองจากอันดับต่ำสุด มีความคิดเห็นว่า ครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมในข้อ หมั่น สอนซ่อมเสริมให้แก่ศิษย์ ทั้งนี้สาเหตุสำคัญน่าจะมาจากภาระงานของครูประถมศึกษาที่มีมากหลายด้าน ครูต้องใช้เวลาในการปฏิบัติงานอื่น ๆ นอกเหนือจากงานสอนด้วย ดังผลการวิจัยของสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2536, บทคัดย่อ) พบว่า ครูประถมศึกษาที่มีภาระการสอนโดย เฉลี่ย 70 คาบ/สัปดาห์ ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูกำหนด ไว้มาก และนอกจากงานสอนแล้วครูยังมีภาระงานอื่น ๆ ที่ต้องรับผิดชอบด้วย สาเหตุที่สำคัญ

อีกประการนำมาจากภาวะหนี้สิน ดังผลการวิจัยในบทที่ 4 พบว่า มีครูเพียง ร้อยละ 26.53 ที่ปฏิบัติได้ในระดับที่เป็นแบบอย่าง จากภาวะหนี้สินย่อมทำให้ครูเป็นทุกข์ ขาดขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน และส่งผลการสอนซ่อมเสริมได้ นอกจากนี้ภาวะหนี้สินยังส่งผลให้ครูบางส่วนต้องทำอาชีพเสริมเพื่อหาเงินมาใช้จ่ายให้เพียงพอ ซึ่งการทำอาชีพเสริมของครูก็ย่อมส่งผลต่อการเรียนการสอนเช่นกัน จากเหตุผลข้างต้น นำเป็นสาเหตุสำคัญที่ส่งผลต่อการสอนซ่อมเสริมให้แก่ศิษย์ของครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราช

ครูและผู้บริหาร ร้อยละ 52.09 ซึ่งเป็นค่าร้อยละอันดับสามรองจากต่ำสุด มีความคิดเห็นว่า ครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมในข้อเผยแพร่ความรู้ใหม่ ๆ ให้แก่นักเรียน เพื่อนครู และชุมชนอยู่เสมอ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ เช่น สื่อและเอกสารในการศึกษาค้นคว้าของครูไม่มีหรือมีไม่เพียงพอ ครูขาดความใฝ่รู้ ครูมีภาระงานที่ต้องรับผิดชอบมาก จากเหตุผลข้างต้นนำเป็นสาเหตุสำคัญที่ส่งผลต่อการเผยแพร่ความรู้ใหม่ ๆ ให้แก่นักเรียน เพื่อนครู และชุมชนของครู

3.2 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อในด้านการปฏิบัติตน พบประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

ครูและผู้บริหาร ร้อยละ 92.28 ซึ่งเป็นค่าร้อยละอันดับสูงสุด มีความคิดเห็นว่า ครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมในข้อ แต่งกายสุภาพเรียบร้อยเหมาะสม สอดคล้องกับผลการวิจัยของ พรศรี พานิชวงศ์ (2531 : 62) ซึ่งพบว่า ครูสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ แต่งกายสุภาพเรียบร้อย เหมาะสม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และ เฉลียว ภักดีบุรี และคณะ (2520 : 364) พบว่า การแต่งกายที่เรียบร้อยเหมาะสมกับกาลเทศะ เป็นคุณลักษณะที่สำคัญและความจำเป็นของครูที่ดี และ ประชุม ปิ่นสกุล (2534 : 30) พบว่า ครูประถมศึกษาแต่งกายสุภาพเรียบร้อยอยู่ในระดับพอใจมาก .ในเรื่องเดียวกันนี้ ชีระ รุญเจริญ(2525 : 59) และ สุรินทร์ ศรีศิริ (2515 : 3) และ ยนต์ ชุ่มจิต (2531 : 99) กล่าวถึงการแต่งกายของครูไว้สอดคล้องกันว่า ครูควรมีบุคลิกภาพที่ดี และการแต่งกายเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่ง ดังนั้นผู้ที่เป็นครูย่อมมีความตระหนักเป็นอย่างดีว่า ครูควรแต่งกายให้สะอาดเรียบร้อยและเหมาะสมกับกาลเทศะ เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีแก่นักเรียนและบุคคลทั่วไป

ครูและผู้บริหาร ร้อยละ 89.23 ซึ่งเป็นค่าร้อยละรองจากอันดับสูงสุด มีความคิดเห็นว่า ครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรม ในข้อ มีกิริยามารยาทเรียบร้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชได้ปฏิบัติตามจรรยาบรรณและวินัยตามระเบียบประเพณีของครู พ.ศ. 2526 ที่ว่า ผู้ที่เป็นครูจะต้องมี

จรรยาบรรณอันดีงาม และเป็นคนที่สุภาพ เรียบร้อย จึงส่งผลต่อการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรม ในข้อ มีกีรยามรยาทเรียบร้อยของครูดังกล่าว

ครูและผู้บริหาร ร้อยละ 89.07 ซึ่งเป็นค่าร้อยละอันดับสามรองจากอันดับสูงสุด มีความคิดเห็นว่า ครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมในข้อ ปฏิบัติตามระเบียบของทางราชการและสถานศึกษา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชได้ปฏิบัติตาม พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2535 มาตรา 85 ที่ว่า “ข้าราชการพลเรือนสามัญต้องปฏิบัติหน้าที่ราชการให้เป็นไปตามกฎระเบียบของทางราชการ...” และปฏิบัติตามจรรยาบรรณและวินัยตามระเบียบประเพณีของครู พ.ศ. 2526 ที่ว่า ครูต้องถือปฏิบัติตามระเบียบและแบบธรรมเนียมอันดีงามของสถานศึกษา...” จึงส่งผลต่อการปฏิบัติในข้อ ปฏิบัติตามระเบียบของทางราชการและสถานศึกษาของครู

ครูและผู้บริหาร ร้อยละ 26.53 ซึ่งเป็นค่าร้อยละอันดับต่ำสุด มีความคิดเห็นว่า ครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมในข้อ ไม่เป็นหนี้เป็นสิน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ประชุม ปิ่นสกุล (2534 : บทคัดย่อ) ที่พบว่าครูมีปัญหาหนี้สินอยู่ในระดับควรปรับปรุงแก้ไข และ วัลณี น้อยมณี (2534 : บทคัดย่อ) พบว่าปัญหาที่สำคัญของครูคือ ปัญหาทางการเงิน ทั้งนี้สาเหตุที่สำคัญนำมาจากอาชีพครูมีรายได้น้อย ในขณะที่ภาวะกดดันทางเศรษฐกิจทำให้ครูต้องใช้จ่ายในเรื่องต่าง ๆ มาก เช่น ค่าครองชีพที่สูงขึ้น ค่าสร้างหรือซื้อบ้าน ค่าเล่าเรียนของบุตร ค่าซื้อยานพาหนะ เป็นต้น ดังที่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ม.ป.ป. : 42-43) และ คณะศึกษาการศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ (2539 : 129) กล่าวไว้อย่างสอดคล้องกันว่า ปัจจุบันสถานภาพอาชีพครูตกต่ำอย่างที่สุด รายได้ของอาชีพครูต่ำกว่าวิชาชีพอื่นที่เรียนมาเท่ากัน นอกจากนี้ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2539 : 76) ยังกล่าวว่าวิกฤตการณ์แห่งอาชีพครูในปัจจุบันอย่างหนึ่ง คือ เงินเดือนครูไม่เป็นที่ดึงดูดใจและเป็นต้นเหตุประการหนึ่งที่ทำให้คุณภาพการสอนของครูด้อยลง สาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้ครูเป็นหนี้มาจากการใช้จ่ายในเรื่องที่ไม่จำเป็นและค่านิยมที่ไม่ถูกต้อง เช่น การเล่นการพนัน การคิดสิ่งเสียดิความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย ความอยากมีหน้ามีตาในสังคม นอกจากนี้ฐานะทางครอบครัวด้านเศรษฐกิจของผู้ที่มาเรียนครูส่วนใหญ่มาจากฐานะที่ยากจนถึงปานกลาง ดังที่ พนม พงษ์ไพบูลย์ (2539 : 68) กล่าวว่า ผู้เข้าสู่อาชีพครูส่วนใหญ่มาจากครอบครัวชนบททำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก ครอบครัวมีรายได้น้อย จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นน่าจะเป็นสาเหตุที่ส่งผลต่อการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมในข้อ ไม่เป็นหนี้เป็นสินของครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีค่าร้อยละต่ำที่สุด

ครูและผู้บริหาร ร้อยละ 55.63 ซึ่งเป็นคำร้อยละรองจากอันดับต่ำสุด มีความคิดเห็นว่า ครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมในข้อ เก็บออมทรัพย์เพื่อความมั่นคงของฐานะ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประชุม ปิ่นสกุล (2534 : 29) ที่พบว่า การประหยัดและอดออมของครูอยู่ในระดับควรปรับปรุงแก้ไข ทั้งนี้สาเหตุสำคัญนำมาจากครูมีเงินเดือนน้อย สวัสดิการต่าง ๆ ไม่เพียงพอ และครูส่วนใหญ่ตกอยู่ในภาวะมีหนี้สิน นอกจากนี้ การใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยก็น่าเป็นอีกสาเหตุหนึ่งส่งผลต่อการเก็บออมทรัพย์เพื่อความมั่นคงของฐานะของครู

ครูและผู้บริหาร ร้อยละ 57.55 ซึ่งเป็นคำร้อยละอันดับสามรองจากต่ำสุด มีความคิดเห็นว่า ครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมในข้อ อดทน อดกลั้น ต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการฝึกฝนตนเองเกี่ยวกับความอดทน อดกลั้น ต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ของครูยังมีไม่เพียงพอ เพราะความอดทน อดกลั้นเป็นคุณลักษณะที่ต้องอาศัยการฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอจึงจะเกิดเป็นลักษณะนิสัยและพร้อมที่จะเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะดีหรือร้าย โดยเฉพาะผู้ที่เป็นครู อาจารย์ช่วยแล้ว ควรพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา คำซักถามแม้จุกจิก ตลอดจนคำส่วงเกินและวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ ได้ เพราะความอดทน อดกลั้นเป็นคุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของกัลยาณมิตรที่ครู อาจารย์ พึงยึดประพฤติปฏิบัติ (พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต), 2534 : 61-62)

3.3 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อในด้านการปฏิบัติต่อบุคคลอื่นพบว่า คำร้อยละของแต่ละข้ออยู่ในระดับสูง จึงขอเสนอบางประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

ครูและผู้บริหาร ร้อยละ 90.67 ซึ่งเป็นคำร้อยละอันดับสูงสุด มีความคิดเห็นว่า ครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมในข้อ เป็นกันเองและเป็นที่พักของนักเรียน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พรศรี พานิชวงศ์ (2531 : 58) ที่พบว่า ครูดูแลเอาใจใส่ช่วยเหลือศิษย์ทุกคน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชได้ปฏิบัติว่าตามจรรยาบรรณครูฉบับสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2523 หมวดที่ 2 ข้อ 3 ที่ว่า ครูต้องเอาใจใส่ ต่อการเรียน ความประพฤติ ความเป็นอยู่ และพิจารณาคุณค่าของศิษย์แต่ละคนด้วยเหตุด้วยผล และ ระเบียบครูสภาว่าด้วยจรรยาบรรณและวินัยตามประเพณีของครู พ.ศ. 2526 ข้อ 4.3 ที่ว่า ครูต้องตั้งใจสอนศิษย์และปฏิบัติหน้าที่ของตนให้เกิดผลดีด้วยความเอาใจใส่ อุทิศเวลาของตนให้แก่ศิษย์ จะละทิ้งหรือทอดทิ้งหน้าที่การงานมิได้ จึงส่งผลให้การปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทาง

จริยธรรมในข้อ เป็นกันเองและเป็นพี่พี่ของนักเรียนของครู มีคำร้อยละสูงสุด

ครูและผู้บริหาร ร้อยละ 85.53 ซึ่งเป็นคำร้อยละรองจากอันดับสูงสุด มีความคิดเห็นว่า ครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรม ในข้อ ยอมรับและปฏิบัติตามความคิดเห็นของส่วนรวม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าครูประถมศึกษาในจังหวัด นครศรีธรรมราชมีความเข้าใจและได้นำหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยมาใช้ในการ ดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวัน จึงส่งผลต่อการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรม ในข้อยอมรับ และปฏิบัติตามความคิดเห็นของส่วนรวมของครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชดังกล่าว

ครูและผู้บริหาร ร้อยละ 84.73 ซึ่งเป็นคำร้อยละอันดับสามรองจากสูงสุด มีความคิดเห็น ว่า ครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรม ในข้อ ตัดสินปัญหาของผู้เรียนด้วยความเป็นธรรม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าครูประถมศึกษาในจังหวัด นครศรีธรรมราชได้ปฏิบัติตาม เกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู ในหมวดคุณธรรม จรรยาบรรณที่ว่า ผู้เป็นครูต้องมีความยุติธรรม มีความเป็นธรรมต่อนักเรียน และตัดสินปัญหาของผู้เรียนด้วยความ เป็นธรรม จึงส่งผลต่อการปฏิบัติในข้อ ตัดสินปัญหาของผู้เรียนด้วยความ เป็นธรรม

ครูและผู้บริหาร ร้อยละ 78.13 ซึ่งเป็นคำร้อยละต่ำสุด มีความคิดเห็นว่า ครูประถมศึกษา ในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมในข้อ ปฏิบัติต่อเพื่อนร่วม งานทุกคนอย่างเสมอภาค ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ความใกล้ชิดในการปฏิบัติงานของครูที่มีต่อเพื่อน ร่วมงานมีความใกล้ชิดต่างกัน จึงส่งผลต่อการปฏิบัติที่แตกต่างกัน และทำให้การปฏิบัติต่อเพื่อน ร่วมงานทุกคนอย่างเสมอภาค มีคำร้อยละต่ำที่สุดในด้านการปฏิบัติต่อบุคคลอื่น อย่างไรก็ตามแม้ การปฏิบัติในข้อนี้ของครูจะมีคำร้อยละต่ำกว่าข้ออื่น ๆ แต่เมื่อพิจารณาคำร้อยละของการปฏิบัติใน ข้อนี้แล้วนับว่ามีคำร้อยละอยู่ในระดับสูง

4. ผลการรวบรวมความคิดเห็นของครูและผู้บริหาร จากแบบสอบถามปลายเปิดที่มีต่อการปฏิบัติ ที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมของครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราช ครูและผู้บริหารมี ความเห็น ว่า ปัญหาของครูประถมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราช อันดับที่ 1 คือ ปัญหาหนี้สิน อันดับ 2 คือ ขาดความรัก ความศรัทธาในอาชีพ อันดับ 3 คือ ภาระงานนอกเหนือหน้าที่งานสอน มีมาก ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอสาเหตุของปัญหาแต่ละปัญหา ที่ได้จากการรวบรวมความคิดเห็นของครู และผู้บริหาร จากแบบสอบถามปลายเปิดและการสัมภาษณ์ตามลำดับดังนี้

4.1 ปัญหาหนี้สินของครู

ครูและผู้บริหารมีความคิดเห็นว่า ปัญหาหนี้สินเป็นปัญหาที่มีความสำคัญเป็นอันดับ 1 ที่ส่งผลต่อการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมของครู ซึ่งครูและผู้บริหารมีความคิดเห็นว่า มาจากสาเหตุที่สำคัญหลายประการ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง คือ เงินเดือนหรือรายรับของครูไม่เพียงพอกับรายจ่ายในสภาพเศรษฐกิจและสังคมในยุคปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ คณะศึกษาศาสตร์ศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ (2539 : 129-138) และ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ม.ป.ป. : 42-43) ที่กล่าวว่า อาชีพครูเป็นอาชีพที่เงินเดือนน้อยและรายได้ต่ำเมื่อเทียบกับอาชีพอื่น ดังข้อมูลจาก (ฝ่ายพัฒนานุเคราะห์ของธนาคารกสิกรไทย ม.ป.ป., อ้างถึงใน คณะศึกษาศาสตร์ศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์, 2539 : 136) ที่กล่าวว่า เงินเดือนของครูต่ำกว่าสาขาอาชีพอื่นที่เรียนมาเท่ากันมาก ในขณะที่ครูในโรงเรียนของรัฐที่จบปริญญาตรีได้รับเงินเดือนตั้งต้นที่ 6,360 บาทนั้น บัณฑิตที่จบปริญญาตรีมาเท่ากันในสาขาวิศวกรรมศาสตร์จะได้รับเงินเดือนตั้งต้นที่ 12,000-20,000 บาท สาขาคอมพิวเตอร์ 11,000-18,000 บาท และแม้แต่สาขาบริหารและการจัดการทั่วไปที่ทำงานตามธนาคาร โรงแรม และบริษัทเอกชนทั่วไปก็ได้รับเงินตั้งต้นที่ 8,000-10,000 บาทเป็นอย่างน้อย และจากการสำรวจเงินเดือนของข้าราชการครูไทยเมื่อเทียบกับเงินเดือนครูในประเทศที่พัฒนาแล้ว อย่างเช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น พบว่าครูในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้รับเงินเดือนโดยเฉลี่ยสูงกว่ารายได้เฉลี่ยของประชากรต่อหัว 1.73 เท่า ในขณะที่ประเทศญี่ปุ่นให้เงินเดือนครูสูงกว่ารายได้เฉลี่ยของประชากรต่อหัว 2.37 เท่า (วีรวรรณ วชิรดิถ, 2538 : 17 อ้างถึงใน เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2539 : 76) ซึ่งถ้ามาคิดเปรียบเทียบกับรายได้เฉลี่ยต่อหัวของไทยแล้ว ครูไทยจะต้องมีเงินเดือนเฉลี่ยตั้งแต่ 9,800 บาทต่อเดือนขึ้นไป จึงจะได้รับเงินเดือนเป็น 1.73 เท่าของรายได้เฉลี่ยต่อหัวของคนไทย และถ้าต้องการให้เงินเดือนครูไทยเท่าญี่ปุ่นคือ 2.37 เท่าของรายได้เฉลี่ยต่อหัวแล้ว ครูไทยต้องได้รับเงินเดือนเฉลี่ยตั้งแต่ 13,500 บาทต่อเดือนขึ้นไป (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2539 : 76-77) แต่สภาพสังคมในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นยุคบริโภคนิยมและมีค่านิยมทางวัตถุเข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต ทำให้บุคคลต่าง ๆ ในสังคมต่างพยายามเร่งสร้างเนื้อสร้างตัว มีบ้าน มีรถ ฯลฯ ครูซึ่งเป็นบุคคลหนึ่งในสังคมที่ได้รับภาวะแห่งกระแสดังกล่าวด้วย แต่เงินเดือนของครูมีน้อยและเป็นรายได้ทางเดียวทำให้ไม่เพียงพอกับรายจ่ายในสภาพเศรษฐกิจในสังคมยุคปัจจุบัน

ประการที่สอง คือ ระบบสวัสดิการต่าง ๆ ที่รัฐบาลจัดให้ยังไม่เพียงพอกับความต้องการของครู ดังที่ โกวิท สุรัสวดี (2536 : หน้าพิเศษ 1) กล่าวว่า คนที่เข้ามาสู่วงการวิชาชีพครูตามข้อ

เท็จจริงในปัจจุบัน คนที่เรียนเก่งมักไปสู่วงการวิชาชีพอื่นทั้ง ๆ ที่ครูไม่ใช่อาชีพที่น่ารังเกียจ จึงน่าจะตระหนักและคิดกันให้มากกว่านี้ ถ้าคิดว่าเรื่องการศึกษาเป็นเรื่องที่สำคัญ และอาชีพครูเป็นอาชีพที่สำคัญต่อการศึกษาแล้ว ก็ควรหันมาส่งเสริมสวัสดิการเพื่อสร้างความมั่นคงให้ครูอย่างเพียงพอและทั่วถึง

ประการที่สาม คือ พฤติกรรมและค่านิยมที่ไม่ถูกต้องบางประการของครูบางส่วน เช่น เล่นการพนัน ดิตสิ่งเสพติด ความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย เป็นต้น ดังที่ จุมพล วิเชียรศิลป์ (2527 : 28) ได้สรุปถึงปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาระดับประถมศึกษาไว้ว่า ครูไม่ได้ให้ความสนใจอย่างเพียงพอต่อการฝึกอบรมทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยมอันดีงามต่าง ๆ แก่ศิษย์ และครูบางส่วนมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับการเป็นครู เช่น ดิตเหล้า เล่นการพนัน และผลการวิจัยในบทที่ 4 พบว่า ครูปฏิบัติทางจริยธรรมอยู่ในระดับที่เป็นแบบอย่างในข้อ ละเว้นจากสิ่งเสพติดทุกชนิด (ร้อยละ 62.38) ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือยเกินฐานะของตน (ร้อยละ 62.70) และละเว้นจากการเล่นการพนันทุกชนิด (ร้อยละ 67.69) เมื่อพิจารณาค่าร้อยละในการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างในแต่ข้อแล้วนับว่ายังอยู่ในระดับที่ไม่น่าพอใจเช่นกัน

ประการที่สี่ คือ ฐานะทางครอบครัวของผู้ที่มาเรียนครูส่วนใหญ่มาจากฐานะที่ยากจน ดังที่ พนม พงษ์ไพบูลย์ (2539 : 68) กล่าวว่า ผู้เข้าสู่อชีพครูส่วนใหญ่มาจากครอบครัวชนบท ทำการเกษตรเป็นหลัก ครอบครัวมีรายได้น้อย เมื่อได้ถูกหลานไปเป็นครู ครูผู้นั้นก็ต้องรับภาระครอบครัวที่ได้อุปการะตนจนได้เป็นครู และครูบางคนก็มีภาระหนี้สินตั้งแต่ยังไม่ทันได้เข้ามาเป็นครู

จากสาเหตุที่กล่าวมาทั้งหมด นำเป็นเหตุผลสำคัญที่ส่งผลให้ครูต้องตกอยู่ในภาวะเป็นหนี้เป็นสินอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

4.2 ปัญหาครูขาดความรัก ความศรัทธาในอาชีพ

ครูและผู้บริหารมีความคิดเห็นว่า ปัญหาครูขาดความรัก ความศรัทธาในอาชีพเป็นปัญหาที่มีความสำคัญเป็นอันดับ 2 ที่ส่งผลต่อการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมของครู ซึ่งครูและผู้บริหารส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า สาเหตุที่สำคัญของปัญหานี้ คือ สถานภาพของอาชีพครูตกต่ำ ครูอยู่ในฐานะอันด้อยต่ำทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ คณะศึกษาศาสตร์ศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ (2539 : 130) และ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2539 : 77) ที่กล่าวว่า ปัญหาอันวิกฤตของอาชีพครูในปัจจุบัน คือ “สถานภาพอาชีพครูตกต่ำอย่างที่สุด” และจากสภาพความกดดันทางเศรษฐกิจและสังคมนี้เองส่งผลให้ครูบางส่วนต้องทำอาชีพเสริม เช่น เป็นนายหน้า

ขายประกัน ขายเครื่องสำอาง ทำนาถุ้ง รวมไปถึงการเล่นแชร์ เล่นหวย เล่นหุ้น ฯลฯ จากพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ครูกระทำเพื่อให้สามารถอยู่ได้ในสภาพเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบันจึงส่งผลต่อการปฏิบัติหน้าที่การงานของครูว่าครูเป็นผู้ขาดความรัก ความศรัทธาในอาชีพอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

นอกจากนี้สถานภาพอันด้อยค่าทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมของอาชีพครู ยังส่งผลทำให้คนเก่ง คนดี ไม่อยากมาเป็นครู ดังที่ คณะศึกษาศาสตร์ศึกษาไทยในยุค โลกาภิวัตน์ (2539 : 130-136) กล่าวว่า เด็กจบมัธยมปลายที่เก่ง ๆ อยู่ในระดับหัวกะทิของประเทศ จะเลือกสอบเข้าเรียนในแขนงวิชาอื่น ๆ ที่มีเงิน มีเกียรติ มีหน้ามีตา ซึ่งสถานภาพของครูในสังคมไทยยุคปัจจุบันยากนักที่จะให้ความหวังในสิ่งเหล่านี้กับเด็กรุ่นใหม่ที่ล้วนแล้วแต่มีความทะเยอทะยาน จึงทำให้เด็กรุ่นใหม่ไม่อยากมา “จน” และ “จม” กับการเป็นครู ผู้ที่เข้ามาเรียนครูส่วนใหญ่จึงไม่ได้มาเรียนเพราะมีความรัก ความศรัทธาในอาชีพครูอย่างแท้จริง เมื่อผู้ที่เข้ามาเรียนวิชาชีพครูไม่ได้มาเรียนเพราะมีความรัก ความศรัทธาในอาชีพครูอย่างแท้จริงเป็นเบื้องต้นแล้วย่อมยากที่จะให้เขาเหล่านั้นจะเป็นผู้ที่มีความรัก ความศรัทธาในอาชีพครูอย่างจริงจังได้ และยิ่งอาชีพครูมีสถานภาพอันด้อยค่าทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างปัจจุบันด้วยแล้วย่อมยากยิ่งที่จะให้ผู้เข้ามาเรียนครูและเป็นครู มีความรัก ความศรัทธาในอาชีพครูอย่างแท้จริงได้

4.3 ปัญหาภาระงานนอกเหนือหน้าที่งานสอนมีมาก

ครูและผู้บริหารมีความคิดเห็นว่า ปัญหาภาระงานนอกเหนือหน้าที่งานสอนมีมากเป็นปัญหาที่มีความสำคัญเป็นอันดับ 3 ที่ส่งผลต่อการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมของครู ซึ่งครูและผู้บริหารส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า สาเหตุที่สำคัญของปัญหานี้ คือ ขาดบุคลากรในสายสนับสนุนการสอน (สาย ส.) ในหน่วยงาน ทำให้ครูสายปฏิบัติการสอน (สาย ป.) ซึ่งมีหน้าที่โดยตรง คือ งานสอน ต้องเป็นผู้แบกรับภาระงานนอกเหนือจากหน้าที่งานสอนด้วย เช่น งานธุรการ งานการเงิน งานพัสดุ งานโครงการต่าง ๆ ที่มากเกินไป นอกจากนี้ครูยังต้องรับผิดชอบงานของกระทรวงอื่น ๆ ด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวทางสำหรับ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด นครศรีธรรมราช ดังนี้

1.1 ควรมีการประชุม อบรม สัมมนาเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมในการปฏิบัติตน และการ ปฏิบัติงานของครูเป็นประจำ เพื่อเป็นการกระตุ้นและปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีในการปฏิบัติตน และการ ปฏิบัติงานของครู

1.2 ควรมีการจัดกิจกรรมที่กระตุ้น ส่งเสริม และให้ขวัญกำลังใจ เพื่อก่อให้เกิดความรัก ความศรัทธาต่ออาชีพครูอย่างสม่ำเสมอ

1.3 ควรมีการกระตุ้นและจูงใจให้ครูมีการผลิต มีการใช้และการเก็บบำรุงรักษาเกี่ยวกับสื่อ การเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอในลักษณะต่าง ๆ เช่น การอบรมเชิงปฏิบัติการ การนิเทศภายใน การนิเทศทางไกล การจัดประกวดสื่อการเรียนการสอนดีเด่น เป็นต้น

1.4 ควรมีวิธีการกระตุ้น ส่งเสริมและมีมาตรการตรวจสอบให้ครูได้มีการสอนซ่อมเสริมให้แก่ ศิษย์อย่างสม่ำเสมอ

1.5 ควรมีโครงการส่งเสริมให้ครูได้มีการเผยแพร่ความรู้ใหม่ ๆ แก่นักเรียน เพื่อนครู และ ชุมชนอยู่เสมอ และควรจัดสรรงบประมาณเกี่ยวกับการจัดหาเอกสารต่าง ๆ ให้ครูได้ศึกษาอย่าง เพียงพอ

1.6 ควรมีการสร้างจิตสำนึกและค่านิยมที่เหมาะสมในการบริโภคและอุปโภค เพื่อไม่ให้ เป็น หนี้เป็นสิน เช่น การใช้จ่ายอย่างประหยัดไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย การเก็บออมทรัพย์เพื่อความมั่นคง ของฐานะ การลด ละ เลิกอบายมุขทุกชนิด แก่ครูบรรจุใหม่และครูประจำการด้วยวิธีการต่าง ๆ อาทิ การปฐมนิเทศครูใหม่ การทำจดหมายข่าวเพื่อสรรเสริญครูที่ดี การสัมมนาเกี่ยวกับค่านิยม ที่เหมาะสมของครูในการบริโภคและอุปโภคในสภาพสังคมยุคปัจจุบัน เป็นต้น

1.7 ควรมีการฝึกให้ครูเป็นผู้ที่มีความอดทน อดกลั้นต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การใช้กระบวนการกลุ่ม การใช้หลักพรหมวิหาร การใช้หลักสัปปริสธรรม เป็นต้น

1.8 ควรมีการปรับปรุงเกี่ยวกับอัตราค่าจ้างครูให้มีความเหมาะสมกับงาน เช่น ให้ครูที่ช่วย ราชการทั้งระดับจังหวัด อำเภอ/กิ่งอำเภอ และครูที่ปฏิบัติงานอยู่ในโรงเรียนที่มีอัตราค่าจ้างครู เกินเกณฑ์ ไปปฏิบัติงาน ณ โรงเรียนที่ต่ำกว่าเกณฑ์

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยในอนาคต

เพื่อให้การวิจัยเกี่ยวกับการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมของครูมีการศึกษาอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น ขอเสนอแนะไว้ดังนี้

- 2.1 ควรศึกษาพฤติกรรมที่เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมของบุคคลอื่นที่มีหน้าที่ทางการศึกษา เช่น ครูอาจารย์ในสังกัดต่าง ๆ ผู้บริหารระดับต่าง ๆ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา
- 2.2 ควรศึกษาการปฏิบัติทางคุณธรรม จริยธรรมโดยวิธีการต่าง ๆ เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ หรือทำวิจัยในลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพ
- 2.3 ควรศึกษาเรื่องนี้โดยขยายผลไปยังระดับเขตการศึกษา ระดับภาคหรือภาพรวมทั้งประเทศ และควรศึกษาเรื่องนี้โดยใช้กลุ่มตัวอย่างในจังหวัด หรือเขตการศึกษาอื่น
- 2.4 ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติทางจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียน ครู และนักเรียน
- 2.5 ควรศึกษาเกี่ยวกับขวัญ กำลังใจ และความต้องการในการปฏิบัติงานของครู
- 2.6 ควรศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติ ความรัก ความศรัทธาในอาชีพของครู
- 2.7 ควรศึกษาเกี่ยวกับภาวะหนี้สินของครู
- 2.8 ควรศึกษาเกี่ยวกับภาระงานของครู